A-klinikkasäätiö

26.9.2018

Eduskunnan lakivaliokunta

Lausunto hallituksen esitykseen

> HE 120/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 6 luvun 10 §:n ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain sekä eräiden muiden lakien muuttamisesta.

A-klinikkasäätiö kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa hallituksen esityksestä. Säätiö kiinnittää lausunnossaan huomiota erityisesti seuraamusten kohdentumiseen, toimivuuteen ja vaikuttavuuteen uudistuksen tavoitteiden näkökulmasta.

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevaa järjestelmää täydennetään säätämällä rikoksen 21 vuotta täyttäneenä tehneille uudeksi oheisseuraamukseksi valvonta. Rikoksen 21 vuotta täyttäneenä tehnyt voitaisiin tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tämä olisi tekijän aikaisempi rikollisuus, hänen henkilökohtaiset olonsa ja rikokseen johtaneet seikat huomioon ottaen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi. Valvontaa voitaisiin tuomita myös sillä perusteella, että ehdollista vankeutta yksinään olisi pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta.

Ehdollisen vankeuden oheisseuraamusjärjestelmää tehostettaisiin lisäksi nostamalla oheisseuraamuksena tuomittavissa olevan yhdyskuntapalvelun enimmäismäärä 90 tunnista 120 tuntiin. Esityksessä säädettäisiin myös vankeudeksi muuntamisen mahdollisuudesta tilanteissa, joissa tuomittu rikkoo törkeästi valvontaan sisältyviä velvoitteitaan. Lisäksi esityksessä ehdotetaan tehtäväksi lähinnä teknisluonteisia muutoksia muuhun asiaan liittyvään lainsäädäntöön.

Kuten perusteluissa on arvioitu, ehdollinen vankeus toimii nykyisellään kohtuullisen hyvin pelotteena ja varoituksena. Tavoitteena olisi kuitenkin myös vähentää porrastusta ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välistä. Perustelutietojen pohjalta on vaikea päätellä, vähentäisikö se myös ehdottomien vankeusrangaistusten määrää vai lisäisikö vain tehostettuja ehdollisia.

Riskinä on, että seuraamukset kiristyvät sosiaalisesti valikoivasti: päihteiden ongelmakäyttö ennustaa parhaiten kohderyhmän tulevaakin rikollista käyttäytymistä, joten suunniteltu oheisseuraamuksin tehostettu ehdollinen vankeus kohdentuu käytännössä lähinnä päihdeongelmaisiin lainrikkojiin. Tällöin tulisi miettiä, onko se linjassa sen rikosoikeusperiaatteen

kanssa, ettei seuraamuksen perusteena voi olla henkilön terveydentilaan liittyvä seikka, samoin sitä, onko ehdotus käytännössä tällöin enää suhteellisuusperiaatteen mukainen.

Ainakin valikoivaa porrastusta syntyisi, mutta seuraamuksen rajoja suhteessa lievempiin ja ankarampiin rangaistuksiin on hiukan vaikea hahmottaa. On myös vaikea arvioida, olisiko valvonta aikuisilla lainrikkojilla vaikuttavaa, kun ehdot (yhtäältä) täyttyvät lähinnä sellaisten henkilöiden kohdalla, joiden epäsosiaalinen elämäntapa on jo muodostunut tai vakiintunut sosiaalistavien keskustelujen avulla vaikeammin muokkautuvaksi kuin nuorilla.

Toisaalta valvonnan käyttöalaa esitetään laajemmaksi, kohdistettavaksi ilman aikaisempaa rikoshistoriaa tai yhteiskunnan tarvetta vaikuttaa tekijän henkilökohtaisiin oloihin. Esityksessä mainitun työryhmämuistion esityksistä poikkeavasti hallituksen esitykseen on otettu mahdollisuus soveltaa valvontaa myös puhtaana seuraamuksen ankaroittamistoimenpiteenä.

Erityisestävän elementin vahva painotus ja toisaalta sen totaalinen puuttuminen samassa yhteydessä tekee esityksen tavoitteista hiukan vaikeaselkoisen.

Prosessien yhteen sovittaminen seuraamuksen täytäntöönpanon ja toisaalta sosiaali- ja terveydenhuollon tai käytännössä päihdehuollon kesken on jo nyt tunnetusti haastavaa ja edellyttää ainakin sitä, että päihdekuntoutuksen tarve on yksiselitteisesti todettu, ja että tuomittu on kuntoutukseen halukas tai siihen selvittelyvaiheessa suostunut. On myös huomattava, että päihdehuoltolain mukaiset kuntoutusmahdollisuudet ja toimenpiteet vaihtelevat eri puolilla maata hyvinkin paljon, ja variaatio näyttää kasvavan. Tuomittujen yhdenvertaisuus suhteessa tuomion sisältämiin kuntoutuselementteihin kärsii näistä alueellisista eroista, joihin tuomioistuimet tai seuraamusjärjestelmä eivät pysty vaikuttamaan.

Oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käytön laajentaminen on sinänsä kannatettavaa, mutta sillä ei olisi juurikaan merkitystä päihteitä ongelmallisesti käyttävien lainrikkojien kohteluun; he hyötyisivät lähinnä intensiivisestä kuntoutuksesta.

Kuntoutus tai hoito ei olisi tahdosta riippumatonta, joten tuomitulla olisi sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön näkökulmasta sen suhteen itsemääräämisoikeus, eli myös oikeus muuttaa mielensä kuntoutuksen tarpeesta tai toimivuudesta. Seuraamusjärjestelmän näkökulmasta tällainen itsemääräämisoikeuden toteutuminen kuitenkin katsottaisiin ehtojen rikkomiseksi, koska tuomittu olisi soveltuvuusselvittelyvaiheessa hyväksynyt seuraamuksen sisällön. Kaikissa tilanteissa tuomitulle ei kuitenkaan voi olla selvää, mihin hän on selvittelyvaiheessa suostunut.

Ehdotuksessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta (26 §) valvontaan tuomitun pitäisi kyetä pidättäytymään päihteiden käytöstä käytännössä kokonaan koko valvonta-ajan. Muussa tapauksessa hän syyllistyisi törkeään velvoitteiden rikkomiseen. Esitetyssä 26 §:ssä on listattu käytännössä kaikki yhdyskuntaseuraamusten suorittamiseen liittyvät päihteettömyysvelvoitteet yhdeksi erityisen velvoittavaksi kokonaisuudeksi.

Vaikka tavoite on hallinnollisessa mielessä ymmärrettävä, sen saavuttaminen saattaa olla ylivoimaista päihde- ja mielenterveysongelmaiselle lainrikkojalle. Pykälän muotoilussa voisi ajatella, että nykyisen täytäntöönpanolain 38 § 2 momentin mukaiset kriteerit riittäisivät, jotta uudistuksella ei tahattomasti rakenneta vankeudeksi muuntamisen väylää tälle kohderyhmälle.

Riskinä olisi, että seuraamusjärjestelmä kiristyisi käytännössä vaikeasti ennakoitavalla tavalla juuri sosiaalisesti huono-osaisimman viidenneksen suhteen.

Voisi myös ajatella, että varsinkaan esitetyn kaltaista tiukempaa päihteettömyysvaatimusta ei olisi syytä ulottaa ylipäätään uuteen ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittavaan valvontaan, kun päihteettömyysvaadetta ei muutoin ole sovellettu täysi-ikäisten ehdolliseen vankeuteen nykyisellään, eikä lisärajoituksen toimivuudesta tai vaikuttavuudesta aikuisikäisillä voida sanoa mitään kovin varmaa. Henkilöillä, jotka ovat saavuttaneet aikuisiän ilman rikoshistoriaa, olisi joka tapauksessa suhteellisen alhainen uusimisriski: lisäsanktio ja sen valvonta lisäisi kuluja ja hallinnollista työtä, mutta ei juurikaan toimenpiteen nettovaikuttavuutta sinänsä, koska rikosten uusiminen ei muutenkaan olisi kovin todennäköistä.

Olavi Kaukonen
toimitusjohtaja, VTT
A-klinikkasäätiö